

~~Цього ж року рішенням Рівненської обласної ради заснована науково-красназавча премія імені Ігоря Свешнікова у галузі охорони культурної спадщини краю. Вона присуджується з метою стимулювання розвитку цієї галузі, відзначення кращих спеціалістів в галузі охорони та збереження пам'яток історії, культури та архітектури, за високий професіоналізм, плідну творчу роботу і культурно-просвітницьку діяльність. Вручається щорічно з нагоди Міжнародного Дня охорони пам'яток історії та культури.~~

Література

- ~~1. Видатні рівняни: ТОП – 20. Третій випуск історико-красназавчого подіуму, присвячений п'ятірці найвидатніших рівнян усіх часів. – Рівне, 2010. – 54 с.~~
- ~~2. Виткалов В. Г., Пономарьова Т. О. Берестецька битва 1651 року мовою документів: за матеріалами наукової спадщини І. К. Свешнікова. Хрестоматія. – Рівне: РДГУ, 2005. – 404 с.~~
- ~~3. Збірник тез наукової конференції «Життєвий та творчий шлях І. К. Свешнікова», присвяченої 90-річчю від дня народження видатного українського історика-археолога, невтомного дослідника козацької доби. Рівне, – 2005. – 96 с.~~
- ~~4. Музейні фахівці Рівненщини : біобібліогр. покажч. / Рівнен. обл. універ. наук. б-ка ; уклад.: Н. М. Кожан, Л. М. Малишева ; консультант: В. М. Мушировський ; ред.: О. Л. Промська, З. М. Тирак, Л. Г. Сахнюк ; відп. завип.: В. П. Ярошук. – Рівне : В. А. Лансюк, 2014. – 208 с. – (Серія «Дослідники Рівненського краю»).~~
- ~~5. Рожко В., Пришляк В., Лотоцький П. Національний пантеон «Козацькі Могили». Історико-красназавчий нарис. Луцьк: Медіа, 2003 р.~~
- ~~6. Свешніков І.К. Битва під Берестечком. Львів: Слово, – 1992. – 304 с.~~
- ~~7. Свешніков І.К. Щоденники роботи археологічної експедиції Рівненського красназавчого музею на місці Берестецької битви 1970-1992 рр. // Фонди ДІМЗ «Поле Берестецької битви».~~

ВІД «КОСОГО КАПОНІРУ» ДО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ. ДО 50-РІЧЧЯ ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Ющенко О.І.

Музей «Київська фортеця» пройшов довгий та складний шлях розвитку, становлення та росту від відділу Київського обласного музею Революції (1930-1940 рр.) до Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця». В 2021 році виповнюється

50 років з дня відновлення музейної діяльності та відкриття експозиції 1971 року, тоді ще історико-революційної пам'ятки-музею „Косий капонір”, філії Державного історичного музею, який було ліквідовано в 1940 році. І тому на часі проаналізувати шлях його розвитку, реалії та виклики, які стояли перед закладом, його роль у справі збереження культурної спадщини, виховну роль у формуванні національної свідомості підростаючого покоління та здатність згуртовувати молодь для реалізації її творчого потенціалу.

Джерелом для дослідження послуговув музейний архів (листування, плани, звіти, книги відгуків, фотоматеріали і т. д.), що дав змогу проаналізувати та з'ясувати, як змінювалися концепція музею, його цілі та завдання, з'явилися нові форми роботи.

Перші 10 років з часу відновлення діяльності музейна тематика залишається в основному революційною та була пов'язана з діяльністю КПРС. Експозиція побудована в хронологічному порядку у відповідності з періодизацією, прийнятою радянською історичною наукою. Включала два експозиційні зали в новій будівлі, а також приміщення Косого капоніру та меморіальний комплекс, створений в честь загиблих солдат Київського гарнізону – учасників першої російської революції. До уваги відвідувачів також пропонувались тюремний дворик і збережені фрагменти комплексу оборонних споруд Госпітального укріплення. Експозиція 1-го залу розповідала про історію старої Києво-Печерської фортеці, перетворення Косого капоніру на військово-політичну в'язницю та про його перших в'язнях. 2-й зал висвітлював події революційної боротьби пролетаріату України і Києва починаючи від зародження перших марксистських гуртків до січневого повстання в Києві. Показники відвідуваності досить високі і стрімко зростають.

рік	1972	1973	1974	1975	1976	1978	1979	1980
відвідування	30433	72135	99750	112000	112338	120536	116378	105000

Кількість проведених екскурсій в 1976 році досягла 4043, що навіть на 2019 рік досить високий показник. Виданий буклет музею «Косий капонір». Ведеться робота з підготовки каталогу «В'язні Косого капоніру». На сторінках газет публікуються статті наукових співробітників. За період 1976 р. та 1977 років підготовлені та проведені три наукові конференції.

Серед масової роботи найбільшу популярність мали піонерські гуртки та «Уроки мужності», що проводились спільно з Київським державним педагогічним інститутом ім. М. Горького (нині Національ-

ний педагогічний університет ім. М. Драгоманова). Святкові прийоми в піонери та вручення комсомольських квитків біля меморіального комплексу, зустрічі з ветеранами партії та революції, дні відкритих дверей для школярів, дні музею на підприємствах та установах міста, тематичні вечори, «День революційних традицій» для молодих воїнів Київського гарнізону. Співробітники музею використовували всі можливі засоби масової інформації для популяризації музею та приваблення до нього нових відвідувачів. Так, в 1975 році на екранах з'являється кіножурнал «Україна» з сюжетом «Музей «Косий капо-нір», стають популярними виступи співробітників на телебаченні та радіо, публікації в газетах.

До середини 80-х років спостерігається стабільно високий показник відвідуваності, але майже наполовину знижується кількість екскурсій. 1982р. - 105000 чол., екскурсій - 1450; 1984р. - 105000 чол., екскурсій - 1500. В другій половині 80-х розпочинаються ремонтні роботи. Експозиція майже не працює. Особливе значення в цей період надається лекціям. Посилюється робота по пропаганді революційних традицій, патріотизму, інтернаціоналізму.

Узагальнюючи двадцятирічний період роботи музею, можна сказати, що культурно-освітня робота велась згідно планів, затверджених управлінням культури, додатково розробляються заходи по пропаганді матеріалів 25-го, 26-го та 27-го з'їздів КПРС, пропагуються революційні традиції патріотизму та інтернаціоналізму.

В 1990 році в честь 45-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні робиться акцент на екскурсійно-масовій роботі серед військовослужбовців, ветеранів війни, дітей-сиріт та інших безкоштовних категорій. Основними формами культурно-освітньої роботи залишаються екскурсії та лекції, які були дуже популярними за межами музею, відвідування високе та стабільне.

Кардинально змінюється напрямок діяльності закладу в перший рік незалежності України, міняється і назва самого музею. В 1991 році музей був перейменований на «Історико-архітектурну пам'ятку-музей «Київська фортеця».

В умовах відсутності повноцінної експозиції, що було пов'язано з реставраційними роботами, музей в 1991 році виконав, а в 1992 році перевиконав фінансовий план доходів від вхідної плати, не змінивши вартості вхідних квитків. В 1991 році кількість відвідувачів становила 105000 чол., екскурсій - 1442, лекцій - 120, кількість виставок - 9, масових заходів - 10. Науково-освітня робота націлена на пропаганду рідної мови та рідної історії не тільки серед аудиторії, а й в колективі. Велика увага приділяється позамузейній роботі. Одним із завдань

закладу було згуртування людей, які мають інтерес до історії нашої країни, зокрема, через історію фортифікації. Задля цього за ініціативи музейників була здійснена експедиція по об'єктах КІУРу науковцями та шанувальниками історії фортифікації, серед яких люди різного віку і професій.

У 1992 році, основна діяльність була спрямована на виставкову роботу та театральні-концертні заходи. Використовуючи архітектурні особливості будівлі Косого капоніру, вперше в стінах фортеці була організована та проведена виставка не притаманна тематиці музею – авангардного живопису, в якій взяли участь провідні майстри України та представники авангардизму Швеції та Великобританії. Це була перша в Україні виставка такого напрямку, яка, безумовно, викликала широкий резонанс в європейській пресі.

Експозиційний простір Косого капоніру почав використовуватися для проведення мистецьких заходів. З'являються нові для музею форми роботи – організація та проведення на базі музею рок-концертів українських гуртів. Враховуючи високий рівень проведених заходів, до міжнародного рок-фестивалю були запрошені та взяли участь рок-гурти Сполучених Штатів Америки та Німеччини, підготовлена серія телепередач.

В приміщенні Косого капоніру вперше для киян та гостей були представлені роботи відомого майстра світлини Марлена Матуса «Сторінки старого альбому», що знайшло широкий відгук серед глядачів та преси.

У зв'язку із зміною концепції музейної експозиції та назви музею, була проведена робота по підготовці нової експозиції в капонірі 2-го полігону і Косому капонірі. Намічені перспективи по вивченню фортифікаційного мистецтва і військової історії України. Велась активна збиральницька робота по основним темам: історія Київської фортеці та військово-тюремні заклади Київської фортеці 19-20 ст., науково-освітня та пам'яткоохоронна робота. Відвідування залишається на такому ж високому рівні - 105000 чол., екскурсій - 1386, лекцій - 76. Розпочато роботу по створенню на базі музею спільно з органами міліції занять з підлітками з питань правової культури та профілактики правопорушень, започатковані заходи присвячені Міжнародному дню музеїв; до Дня Києва; до Дня Незалежності України.

В період 1993-1994 років спостерігається різке зменшення відвідування, щонайменше в половину, кількість екскурсій - 1720 в 1993 та 1709 в 1994, що пов'язано із різким зменшення туристичних груп в м. Києві. Співробітники музею включається до пошуку нових форм роботи, аби зацікавити та повернути відвідувача. Так були започатковані

такі заходи як Різдвяні свята для дітей з інвалідністю, вечори романтичної старовинної музики за участю ансамблю «Вергіналіс», авторські вечори, на яких лунали вірші на тему «Сенс життя», пісні під гітару.

Особлива увага приділялась військовослужбовцям, з метою повернути їх увагу до історії пам'яток Київської фортеці. В тому числі, шляхом співпраці та посиленої участі у її реконструкції. Вперше була започаткована спроба провести театралізовану екскурсію. З'явилась нова ідея провести екскурсію у формі усного журналу, сценарій якого мав складатися із кількох сторінок, а знайомство проходить у різні дні.

В період з 1996 по 2000 роки спостерігається значне зменшення відвідування, а його показник падає до 13220 чол. в 1998 році, що пов'язано з реставраційними роботами та відсутністю постійної експозиції. Не дивлячись на це, в стінах музею було проведено цілу низку науково-освітніх та культурно-мистецьких заходів, серед яких мистецькі акції - студентського балу-маскараду «Хеллоуїн» та турніру настільного хокею разом з федерацією настільного хокею.

1996 рік можна охарактеризувати роком зацікавленості телебачення та преси до Київської фортеці. За цей рік на телебаченні з'явилось 15 програм про Київську фортецю та 2 художні фільми, сюжети яких відзняті в її стінах. 1998 року в музеї з'являється військово-історичний клуб «Київська фортеця», який має підрозділи: «Пласт», «Легіон Вісла», «Ізюмський полк», «Південь Америки», «Кригшпіль», «Другий кінний гусарський полк» та «Київська Русь». Культурно-масова робота широко відображається в публікаціях та на телебаченні.

В період з 1997 до травня 2000 року ведуться роботи з реконструкції Госпітального укріплення згідно з Розпорядженням КМДА №1126 від 30.07.1997р. «Про організацію робіт по реконструкції та музеєфікації Госпітального укріплення Київської фортеці».

Підсумовуючи діяльність музею за перші 10 років в незалежній Україні, можна сказати, що робота закладу була націлена на пропаганду рідної мови та рідної історії не тільки серед аудиторії а й в колективі. В умовах відсутності повноцінної експозиції, що було пов'язано з реставраційними роботами завдяки культурно-освітнім заходам музею не втратив свого відвідувача. Новими стали креативні форми роботи, вперше історичне середовище пам'ятки почали використовувати для проведення рок-концертів українських гуртів, молодіжних заходів, навколо музею згуртували військово-історичні клуби. Була розроблена нова концепція та намічені перспективи по вивченню фортифікаційного мистецтва і військової історії України. Закладений фундамент та намічені шляхи та напрямки розвитку музею, визначені основні

завдання в справі збереження культурної спадщини, дослідження та популяризації пам'яток Київської фортеці, які актуальні і сьогодні.

Сьогодні Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця» є потужним музейним комплексом, який має величезний туристичний потенціал та включає дві музейні експозиції: «Історія використання споруд Київської фортеці» – в Косому капонірі та «Фортифікація на теренах України» – в капонірі другого полігону, а також експозицію під відкритим небом – власне саме Госпітальне укріплення Київської фортеці площею більше 10 га. та найбільший в Європі Лисогірський форт площею 118,7 га у Голосіївському районі м. Києва, який є невід'ємною складовою Київської фортеці та входить до музейного комплексу.

На базі музею проводяться фестивалі, виставки, конференції, в т.ч. міжнародного значення, реалізуються мистецькі проекти, заходи з патріотичного виховання, проводяться театральні вистави та багато інших культурно-масових заходів. Музей займає провідне місце серед науково-дослідних установ в справі збереження особливо цінних об'єктів історії, культури, архітектури, дослідження та популяризації фортифікаційного мистецтва та військової історії як в державі, так і за її межами.